

დალი ბეთხოშვილი

*ფილოლოგიის დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი,
სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
საქართველო, ახალციხე,
dali.betkhoshvili@yahoo.com, 555 48-81 29*

ალექსანდრე ყაზბეგის დრამატურგია¹

მოკლე შინაარსი

ალექსანდრე ყაზბეგის შემოქმედებაში დრამატურგიის ჟანრიც დასტურია იმისა, რომ შემოქმედის მხატვრული სიტყვა ღრმა ფსიქოლოგიზმით, ემოციითაა დატვირთული, რადგან რელიგიური სამოსით მოსილი ამქვეყნიური ტკივილები ადამიანშია განთავსებული და წუთისოფლიურ პრობლემებად განიცდება, რადგან თვით ადამიანის არსებობაა დაკავშირებული ცოდვით მოსილ მიწიერ გარემოსთან.

ალექსანდრე ყაზბეგმა თავისი დრამატურგიული ნაწარმოებებით ღრმად წარმოაჩინა ადამიანთან დაკავშირებული პრობლემები, ეპოქის სულისკვეთება, სამყაროს მხატვრული გააზრების გარკვეული თავისებურებები, რაც ნათელს ჰფენს ერთ მთავარ ჭეშმარიტებას – დრამატურგიაში კიდევ მეტი სიღრმით განცდილია ეპოქის სატკივარი, ზედაპირზეა ამოტანილი და მკითხველის თვალწინ გათვალსაზიროებული საკუთარი სულიერი ტკივილი, რომელიც პირადულიდან ღმერთის, სამშობლოს, ერისაკენაა მიმართული და საერთო ზოგად ტანჯვად და ცრემლად არის გარდაქმნილ-გარდასახული.

ალექსანდრე ყაზბეგის მსოფლმხედველობაში არეკლილია ახალ ეპოქასთან შერწყმული მტკივნეული თემების ჩვენება და ამადლებულ მხატვრულ სახეთა წარმოჩენა, რითაც აჩვენა ეპოქის სული, ადამიანის სულიერ სამყაროში მიმდინარე ფსიქოლოგიური წიაღსვლები, რომელიც განუშორებლად ახლდა ავტორს და ამ

¹ ნაშრომი ზოგადი მიმოხილვისაა, თითოეული ნაწარმოების მხატვრულ-ესთეტიკური კუთხით კვლევა შემდეგში იქნება წარმოდგენილი.

მიდგომებით პასუხი გასცა ეპოქის მკაცრ მოთხოვნებს, რითაც ამოავსო ადამიანის სიცარიელე და მომავლის იმედიანი გზა დასახა.

ნაშრომში ზოგადად გაანალიზებულია ალექსანდრე ყაზბეგის დრამატურგიის – „დავითის სახლობა“, „წამება ქეთევან დედოფლისა“, „არსენა“ – მხატვრულ-ესთეტიკური ღირებულება, პერსონაჟის ფსიქო-ემოციური თავისებურებანი, ეროვნული ღირებულებანი, რომელიც არეკლავს ეპოქის და თვით შემოქმედის მსოფლმხედველობრივ თვალსაწიერს.

საკვანძო სიტყვები: ალექსანდრე ყაზბეგი, დრამატურგია, „დავითის სახლობა“, „წამება ქეთევან დედოფლისა“, „არსენა“.

Dali Betkshvili

*Doctor of Philology, Associate Professor,
Samtskhe-Javakheti State University,*

Georgia, Akhaltsikhe,

dali.betkshvili@yahoo.com, 555 48-81 29

DRAMATURGY OF ALEXANDRE KAZBEGI

Abstract

The drama genre in the works of Alexandre Kazbegi proves that an artistic word of the artist is full of deep emotions, as the human pains covered in religious cover is felt like the universal problems, as existence of the human being is linked with the sinful earthy environment.

Alexandre Kazbegi demonstrated human problems, the spirit of the epoch, peculiarities of understanding the universe making key truth clearer. The dramaturgy feels the pain of the epoch deeper, own pain is also shown to the reader on the surface, having linkage the personal pain to the God, homeland, nation and is transformed into general torture and tears.

The philosophy of Kazbegi shows combination of a new epoch with the painful issues, psychological researches which regularly characterized to the author and it met the severe requirements of the epoch this way and filled the gap and planned hopeful future.

The work analysis the artistic and esthetic value of the dramaturgy of Alexandre Kazbegi, including “David’s family”, “Torture of the Queen

Ketevan” and “Arsena”, psycho-emotional peculiarities of the character, national values reflecting the epoch and philosophy of the artist.

Key Words: Alexandre Kazbegi, Dramaturgy, “David’s family”, “The Torture of Queen Ketevan”, “Arsena”.

შესავალი: ნაშრომში ზოგად ჭრილში განხილულია ალექსანდრე ყაზბეგის დრამატურგიული ნაწარმოებები: „დავითის სახლობა“, „წამება ქეთევან დედოფლისა“, „არსენა“, რომელთა სათქმელი არეკლავს შემოქმედის და ეპოქის სუნთქვას, იმ არსებით თავისებურებებს, რაც მახასიათებელი იყო მე-19 საუკუნის სულიერად მწირი არსებობისათვის და მათში ასახული პრობლემა ნათელს ჰფენს ეპოქის მოთხოვნებს; აღნიშნულ ნაწარმოებებზე სამეცნიერო კვლევები მწირია: დ. ბეთხოშვილი², გ. ასათიანი, ლ. მინაშვილი, ამიტომ წინამდებარე შრომა გარკვეულწილად ღირებულების მომცველი იქნება, თუმცა ეს არ არის საკმარისი და კვლევა გაგრძელდება.

მიზანი: ნაშრომის მიზანია კიდევ ერთხელ წარმოჩნდეს ალექსანდრე ყაზბეგის მხატვრული აზროვნების თავისებურებანი, ნაჩვენები იქნას ის პრობლემები, რაც ფართოდ აისახა მწერლის შემოქმედებაში, გამოიკვეთოს ის საფიქრალი, რომელიც ასაზრდოებდა ალექსანდრე ყაზბეგის მთელ მხატვრულ აზროვნებას, მის მსოფლმხედველობას; ალექსანდრე ყაზბეგის დრამატურგია ღრმად გვახედებს მე-19 საუკუნის ეპოქის ცხოვრებაში, რომელსაც სხვაგვარი მიდგომა და შესწავლა სჭირდება.

მეთოდი: რადგან საკვლევი საკითხი ღრმად და მრავალასპექტიანი, ცალმხრივი კვლევა ვერ შეძლებს პრობლემის ნათლად წარმოდგენას, მწერლის და ეპოქის ტკივილის წარმოჩენას, ამიტომ გამოყენებულია შედარებით-ისტორიული, ანალიზის და ჰერმენევტიკის მეთოდები; აღნიშნული მეთოდები უკეთ წარმოაჩენს მხატვრული აზროვნების ესთეტიკურ ღირებულებებს, ნათლად გამოკვეთს ავტორის სათქმელს, მის მსოფლმხედველობას. ყოველივე ამის გარეშე ვერ მიიღწევა საკითხის მეცნიერული გამოკვლევა.

² ალექსანდრე ყაზბეგის „წამება ქეთევან დედოფლისას“ სახისმეტყველება, კრებ. „გულანი“, სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, №16, ახალციხე. 2015 წ., გვ. 36-48.

შედეგი: ალექსანდრე ყაზბეგის დრამატურგიის ამგვარი კვლევა წარმოაჩენს ეროვნული მწერლობის ღირებულებას და მნიშვნელობას ქართული კულტურის განვითარებაში, მის განუკვეთელ ერთიანობას წინარე ეპოქათა მხატვრულ აზროვნებასთან, აგრეთვე, აჩვენებს მის მნიშვნელობას მე-19 საუკუნის ქართული მწერლობის განვითარებაში და სახავს სამომავლო განვითარების პერსპექტივასაც; ალექსანდრე ყაზბეგის დრამატურგიული შემოქმედების ასეთ ჭრილში განხილვა წარმოაჩენს პრობლემის არსს, ეპოქის ღრმა სულისკვეთებას, მხატვრული აზროვნების ესთეტიკურ ღირებულებებს, აგრეთვე, იკვეთება ისიც, რომ ქართულ მწერლობას მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია მსოფლიო ლიტერატურის აზროვნების სივრცეში.

მსჯელობა: ალექსანდრე ყაზბეგის შემოქმედებაში იდეურ-მხატვრული თვალსაზრისით გარკვეული ადგილი უჭირავს დრამატურგიულ ნაწარმოებებს, რომელშიც ნათლად ჩანს ავტორის ჩანაფიქრი, მხატვრული თავისებურება და მწერლის ინდივიდუალური მიდგომა ასასახი საგნისა თუ მოვლენისადმი, ეს იქნება თანამედროვე თემაზე აგებული, თუ ისტორიულ თემატიკაზე დაფუძნებული. ასევე ერთნაირად ეხერხება თანამედროვე და გარდასული ეპოქიდან მოხმობილი პერსონაჟების სულიერ სამყაროში ჩახედვა და მათი მთელი სიღრმისეულობით წარმოჩენა: „ალექსანდრე ყაზბეგმა თავისი ნაწარმოებებით ღრმად წარმოაჩინა ეპოქის სულისკვეთება, სამყაროს მხატვრული გააზრების გარკვეული თავისებურებები, რომელთაც სიღრმისეული ამოცნობას ჭირდება“ (ბეთხოშვილი, 2015: 36-48).

ალექსანდრე ყაზბეგის შემოქმედება ერთი პიროვნების მთლიანობას, მისი პიროვნული სახასიათო თვისებების ერთიანობას წარმოადგენს. მის ნაწერებში აისახება ავტორი-პიროვნების, ამავე დროს, მთავარი პერსონაჟის ცნობიერი და მის მიღმა არსებული პროცესები, რომლებიც არეკლავს ალექსანდრე ყაზბეგის ფსიქიკურ თავისებურებებს.

პიროვნების, მით უფრო, შემოქმედის ფსიქო-ემოციური თავისებურებანი უნდა განხილულ იქნას ეპოქის, მისი მოთხოვნების კონტექსტში, რათა უკეთ გამოჩნდეს მწერლის ჩანაფიქრი; თითოეულ ნაწარმოებში მწერლის ცხოვრების ესა თუ ის ეპიზოდი,

გარკვეული სახასიათო ნიშან-თვისებები იკითხება. განსაკუთრებით დრამატურგიაში თავს იჩენს ის მტკივნეული, ტრაგიკული განცდა სინამდვილისა, რომლის გარემოცვაშიც განვლო თავისი პირადი, შემოქმედებითი ცხოვრება, იმ წინააღმდეგობა თაფონზე, რასაც ხშირად აწყდებოდა ალექსანდრე ყაზბეგი, რომელმაც მთელი ცხოვრების მანძილზე ზიდა ეს ტვირთი, რომელიც კარგად გამოჩნდა მის მხატვრულ ნააზრევში.

ალექსანდრე ყაზბეგის მხატვრული შემოქმედების მიმართულეების განსაზღვრაში დიდი როლი ითამაშა მწყემსობის პერიოდში გატარებულმა წლებმა, როდესაც მან სხვაგვარი ცხოვრება იგრძნო და მის მსოფლმხედველობას განსხვავებული მიმართულება მიეცა, რაც გამოჩნდა ალ. ყაზბეგის შემოქმედების ყველა ჟანრში. თქმულს ადასტურებს მწერლის სიტყვები, მიმართული მწყემსობის მეგობარ სვიმონა ჩოფიკაშვილისადმი მიწერილ წერილში: „... მაშინ ბევრს არ ესმოდა მიზეზი ჩემი ამგვარი ცხოვრებისა. ბევრნი მძრახავდნენ ამისათვის და მიგონებდნენ ათას ცილისწამებას... მაგრამ შენ, ჩემო მეგობარო, მაშინაც გესმოდა ჩემი გულის მიმართულება და ახლაც კიდევ მოიგონებ. თუ ჩემს ნაწერებს კითხულობს ვინმე, თუ ჰპოულობს იმათში რამე გულისგასართობს, თუ არა სწყინდება და ბოლომდის ჩადის, ყველა ამის მიზეზი ჩემი წარსულია, ჩემი მეცხვარეობა და თქვენთან ცხოვრება შვიდი წლის განმავლობაში, რომელმაც ერთი და იგივე გვაგრძნობინა, ერთი და იგივე კვნესით დააკვნესეს ჩვენი გული, ერთი და იგივე მიზანი დაგვანახვა“ (მინაშვილი, 2015: 416-417).

„მწყემსობიდან ისევ სხვა ცხოვრებას დაუბრუნდა (1878 წ.), იგი ჩადის თბილისში. ალექსანდრე ყაზბეგმა მუშაობა დაიწყო გაზეთ „დროებაში“ და მალე ახლად აღდგენილ ქართულ თეატრში, როგორც ამ თეატრის დრამატურგმა და მსახიობმა... 1874 წელს თბილისში ყოფნისას ალ. ყაზბეგმა გაიგო, რომ მუდმივი ქართული თეატრის არარსებობის ერთი მიზეზი რეპერტუარის უქონლობაც იყო“ (მინაშვილი, 2015: 419). მწერლის აღნიშვნით, „მე წავედი შინა და მიუდექ პიესების წერას, თარგმნას და გადმოკეთებას. მოკლე ხანში შევადგინე ოცდაერთი პიესა და თბილისისკენ გამოვწიე დარწმუნებულმა, რომ ქართულ თეატრზე მზრუნველი საზოგადოება სიამოვნებით მიიღებდა ჩემს შრომას, წარმოიდგინეთ ჩემი

გაოცება, როდესაც მადლობის მაგიერ ცხვირწინ ფრუტუნნი დამიწყეს დამასხრად ამიგდეს“ (ყაზბეგი, 1962).

მიუხედავად ასეთი დამოკიდებულებისა, ალ. ყაზბეგს მუშაობა არ შეუწყვეტია, პირიქით, აქტიურად ერთვება თეატრის ცხოვრებაში, რაც, პირველ რიგში, გამოიხატება მისი მნიშვნელოვანი დრამატურგიული ნაწარმოებების შექმნით, რომელნიც თავის დროზე აქტიურად იდგმებოდა სცენაზე და დღესაც არ კარგავენ თავიანთ ღირებულებას.

ქართული ლიტერატურის ისტორიაში აღნიშნულია: „მისი მწერლური დიდება ძირითადად მის პროზაულ თხზულებებთანაა დაკავშირებული“ (ქართული... 1974: 425), თუმცა, ჩემი აზრით, მწერლის ფართო აზროვნება ჩანს არა მარტო ეპიკური ჟანრის მოთხრობებით და რომანებით, არამედ დრამატული ჟანრის ნაწარმოებებითაც, რომლებშიც მისი მხატვრული სიტყვის ძალა და აზროვნების სიღრმე ძვეს, თითქოს ავტორს მეტი გასაქანი ეძლევა ამ ჟანრში მოაქციოს ყველა ის საფიქრალი, ტკივილით, ტრაგიკული ელფერით აღსავსე, რაც აწუხებდა და უნდოდა სამომავლოდ მაინც დაესახა.

ალექსანდრე ყაზბეგი დრამატულ ნაწარმოებებში სხვა შემოქმედთაგან განსხვავებული თვალსაზრისით გაიაზრებს და წარმოაჩენს ისტორიულ, ეროვნულ პრობლემებს, ახალ სიმაღლეზე ამყოფებს თავის მხატვრულ სიტყვას, დიდი დრამატიზმით მოცულს როგორც თავისი ცხოვრება, რომელსაც თანამედროვეობის ჩარჩოში აქცევს, რითაც სინამდვილის ელფერი ენიჭება და ამგვარი ინდივიდუალური ხედვით აწვდის მკითხველს. როგორცგ. ქიქოძე აღნიშნავს: „ალ. ყაზბეგი ქართულ ლიტერატურაში ცნობილია, როგორც ერთ-ერთი ტრაგიკული პიროვნება, რომელმაც ცხოვრების ხანმოკლე მანძილზე (დაიბ. 1845 წ. იანვარში, გარდაიც. 1893 წ.) პირად ტრაგედიებს არ იყო მოკლებული... „მას თანამედროვენი (მისი ერთ-ერთი ლიტერატურული მეგობარი იყო სერგეი მესხი) გვიხატავენ ნაადრევად დაბერებულ, დაღვრემილ, უკურნებელი სენით დაავადებულ ადამიანად... ის თვითონ ეთიშება იმ საზოგადოებას, რომელიც მას გაურბის“ (ქიქოძე, 1959: 199). ეს პრობლემები, ტრაგედიის სიმაღლემდე განცდილი, წარმოადგინა შემდეგ დრამატულ თხზულებებში: „დავითის სახლობა“, რომელშიც ძირითადად თანადროული ეპოქის მწვავე პრობლემები აქვს

დასმული, ხოლო ორში – „წამება ქეთევან დედოფლისა“, „არსენა“, წარსულის ისტორიული თემებისა და პერსონაჟების გაცოცხლებით და ახლებურად გადააზრებით ერის ისტორია, ეროვნული ღირებულებები ერთ მთლიანობაშია აღქმული და პასუხგაცემული.

აღნიშნულ პრობლემებს ახალ სულს უდგამს და ისტორიულ პერსონაჟთა სახეებს მთელი სიღრმისეულობით წარმოაჩენს სულიერ-მატერიალური მოთხოვნებისა და ღირებულებების ჭიდილის ფონზე, როგორც იყო საკუთარი ცხოვრება, მაგრამ, უპირველესყოვლისა, მათ სულიერი განცდის, შინაგანი მდგომარეობის, ღვთისადმი მოწიწებით ვედრებელის („წამება“) სახით ხატავს; დრამატული ნაწარმოებების პერსონაჟთა ცხოვრება დინამიკურია, ემოციური, ტრაგიზმით სავსე, მისი ცხოვრების გზას რომ აღბეჭდავს, ხასიათები გამოკვეთილი... ადამიანის, როგორც პირველხატსმიმსგავსებული, მთავარი მისია პირველ სახესთან მიახლოებაა, რაც ჩანს თავიანთ მიზანსწრაფვებში – სულიერი ცხოვრების აღმავლობა, ადამიანური ზნეობრივი ღირებულებების დაცვა, სიმართლით, სიკეთით ცხოვრება... მათი საღვთო, კეთილი საქმეების აღსრულება თვითშემეცნებით, ცოდვათა გათავისებით, სათნოებათა აღსრულებით (წმიდა დედოფლის ლოცვა, სინანული...) იწყება, ეს ყოველივე კი სრულყოფს ადამიანის პიროვნულ თვისებებს და აღამაღლებს ყოფით პრობლემებზე. ამით წარმოჩნდება ადამიანის ინდივიდუალური არსებობის გზა, მატერიალურის – წარმავალის ღვთაებრივთან მაკავშირებელი. შესაბამისად, ისაზღვრება ის მნიშვნელოვანი დინამიკური პროცესი, რომელიც ასახავს ადამიანის განვითარების გზას სრულქმნისაკენ მიმართულს და აჩვენებს მზაობას თავისი ეპოქის შესაბამისი იდეალური თვისებებით აღჭურვას, შეიძინება მარადიული გზისაკენ მიმავალი დაბრკოლებათა გზების გადალახვის რწმენა და შესაძლებლობები და ბრძოლის გზით აღწევენ დასახული მიზნის განხორციელებას.

გრიგოლ კიკნაძის აღნიშვნით, „... ეს შინაგანი სირთულე, რაც ხალხის სულიერი ცხოვრების სიმდიდრეს მოწმობს, გვიჩვენა ყაზბეგმა და ამიტომ, რომ მკითხველს ოდნავი მობეზრების განცდაც კი არ უჩნდება, როცა ალექსანდრე ყაზბეგის ნაწარმოებებს კითხულობს“ (კიკნაძე, 1978: 327).

ალექსანდრე ყაზბეგი თავის პიესებში მიზნად ისახავს წარმოაჩინოს თანადროული ეპოქის, მე-19 საუკუნის რეალური ცხოვრების მანკიერი მხარეები, რომელთა გამოკვეთისათვის მიმართავს საქართველოს წარსულის გამორჩეულ თემებსა და პერსონაჟთა ცხოვრებას, რომელიც ნათლად აისახა მის დრამატურგიაშიც.

„პიესებში ალექსანდრე ყაზბეგი თავისი დროის მახინჯ საზოგადოებრივ სინამდვილეს იგი უპირისპირებს საქართველოს შორეული თუ ახლო წარსულის გმირულ სურათებს“ (ასათიანი, 1988: 541).

„პიესის („დავითის სახლობა“ – დ. ბ.) პირველ წარმოდგენასთან დაკავშირებით გაზეთ „დროების“ რეცენზენტი წერდა: „... ავტორმა ამ შემოქმედებაში თავი იჩინა, როგორც კაცმა, რომელსაც ჰქონია თვალის დასანახავად, ყურიც სასმენად და კალამიც გამოსახატავად. ეგ მოქმედება სავსეა ყველა ჩვენის ოჯახის საერთო ავკარგვიანობითა...“ (ქართული..., 1974: 351).

რეცენზენტის ამ შეფასებაში, ფაქტობრივად, აღნიშნულია ის დიდი შესაძლებლობები ალ. ყაზბეგისა, რომლის მსოფლმხედველობაში ნათლად გამოჩნდა მისი მხატვრულ-ესთეტიკური გემოვნება და გასაქანი, აგრეთვე ის მწვავე კრიტიკულად გადააზრებული ეპოქის მტკივნეული რეალისტური ტენდენციები, პერსონაჟთა სახეებით ხორცშესხმული, რომლებმაც მკაფიო და ღრმა ასახვა ჰპოვეს მწერლის დრამატულ ნაწარმოებებშიც.

პიესაში „დავითის სახლობა“ მრავალმტკივნეულ პრობლემათა შორის იკვეთება ქალის უფლებრივი მდგომარეობის ჩვენება, მისი შეზღუდულობა, იგი ეპოქის მოთხოვნების მკაცრ ჩარჩოებშია მოქცეული, ნაკლებადუფლებო, დგას გრძნობისა და მოვალეობის წინაშე, არ შესწევს ძალა მარტო გაუმკლავდეს ამ ბარიერებს და გაბედულად იბრძოლოს პიროვნების თვის მიუღებელი ნაბიჯების გადასალახავად...

მაგრამ სულ სხვა ვითარებაა დრამაში „წამება ქეთევან დედოფლისა“, სადაც ავტორი ისტორიული თემატიკისა და თავდადებული დედოფლის მხატვრული სახის წარმოჩენით ერთგვარად ავსებს იმ სიცარიელეს, რაც ავტორმა „დავითის სახლობაში“ ვერ შეძლო. პიესა „წამება ქეთევან დედოფლისა“, ბევრ სხვა გადასაჭრელ პრობლემასთან ერთად, ეროვნული საკითხი თუ სხვა, ზემოაღნიშნული საკითხის მოგვარებასაც მოიცავს ისტორიული

პიროვნების გაცოცხლებით, მისი როლის წარმოჩენით ახალი ეპოქის ქრონოტოპული გააზრებით, ახალმა ეპოქამ, რომელმაც ადამიანის უფლება უკან პლანზე გადასწია და ეს საკითხი კვლავ ახლებური გააზრებით უნდა მოგვარებულიყო.

„ალექსანდრე ყაზბეგის დრამატული ნაწარმოები „წამება ქეთევან დედოფლისა“ პირველად დაიბეჭდა ჟურნალ „ივერიაში“ (1883 წ. №4). მიუხედავად დადებითი შეფასებისა, პიესა არ დადგმულა 1989 წლამდე, რის მიზეზად ასახელებენ სასულიერო ცენზურას, რომელიც ნებას არ აძლევდა ავტორს ქეთევანის, როგორც წმინდანის, სცენაზე გამოყვანას. ამ მოსაზრებით შეამოკლა ალ. ყაზბეგმა ეს პიესა და „კონსტანტინე ბატონიშვილის“ სახელწოდებით წარმოადგინა 1889 წელს... მთლიანად ეს ნაწარმოები დიდი შინაგანი განცდით არის დაწერილი და, მიუხედავად ისტორიული შინაარსისა, მძაფრი აქტუალობით გამოირჩევა... „წამება ქეთევან დედოფლისა“ ღრმად პატრიოტული ნაწარმოებია. თავისი მხატვრული ღირსებით იგი, ისევე როგორც „არსენა“, გაცილებით მაღლა დგას ალექსანდრე ყაზბეგის ადრინდელ პიესებზე, კერძოდ, უნდა აღინიშნოს შესანიშნავი ქართული ენა და ერთიანი ამაღლებული სტილი, რომლითაც ეს დრამა გამოირჩევა, რაც ყაზბეგის დრამატურგიული ოსტატობის ზრდაზე მიუთითებს“ (ქართული..., 1974: 388).

გ. ასათიანის შეფასებით, „წამება ქეთევან დედოფლისა“ რომანტიკული ისტორიული დრამის თავისებურ ნიმუშს წარმოადგენს ქართულ მწერლობაში“ (ასათიანი, 1988: 542).

ჯერ კიდევ თავის დროზე კრიტიკოსთაგან ასე შეფასდა აღნიშნული ნაწარმოების სათქმელის მნიშვნელობა და ავტორის დიდი ნიჭი: „ამ ნაწარმოებსაც ეტყობა საზოგადო ლიტერატურული ხასიათი ბატ. მოჩუბარაძისა (ალ. ყაზბეგის ერთ-ერთი ფსევდონიმი – დ. ბ.) – მიმზიდველი, სიმპატიური ნიჭი მომქმედ პირების დახატვისა, მათი სულისა და გულის მოძრაობის გამოცემისა. ბატ. მოჩუბარაძე მძლავრი ხელოსანია...“ (ყაზბეგი, 1949: 638).

რაც შეეხება მესამე პიესას „არსენა“ ეს დრამატული ნაწარმოებიც თავის ეპოქაშიც და შემდეგშიც კრიტიკოსთა მხრიდან დადებითად და მეტად საჭირო ნაწარმოებად არის მიჩნეული,

რადგან იგი ასახავს ხალხის, მეტადრე უბრალო ადამიანთა ცხოვრების ყოფით მხარეებს. ალექსანდრე ყაზბეგი ამ დრამაში ხატავს ხალხის წიაღიდან გამოსულ, სამართლიანობისათვის მებრძოლ არსენას მხატვრულ სახეს, რომელიც იცავს სახარების ერთ-ერთ მცნებას „არა კაც ჰკლა“, ის ერთგვარად გმირ პერსონაჟად გვევლინება და თავისი თავდადებული საქმიანობით მკითხველის წინაშე წარსდგება, როგორც სულით ამაღლებულ პიროვნებად, რომლის ცხოვრების და ბრძოლის მიზანი მხოლოდ ისაა, რომ წუთისოფელმა რაც მისცა ნებისმიერ ადამიანს, ის უნდა შეინარჩუნოს თუ დაიბრუნოს ყველა ჩაგრულისათვის სასიკეთოთ.

„ალექსანდრე ყაზბეგი იყო ერთი პირველთაგანი, რომელმაც არსენას სახე შემოიტანა ჩვენს მწერლობაში. ნიშანდობლივია, რომ მან იგი დაგვიხატა, როგორც სახალხო გმირი, სიმართლის მაძიებელი და სოციალურ უსამართლობასთან შეურიგებელი მებრძოლი“ (ქართული..., 1974: 387).

ალექსანდრე ყაზბეგის დრამა „არსენა“ სამეცნიერო ლიტერატურაში ასეა შეფასებული: „მხატვრული ოსტატობის თვალსაზრისით, „არსენა“ შესამჩნევად მაღლა დგას ალექსანდრე ყაზბეგის ადრინდელ პიესებზე. ეს არის რეალისტური დრამა ცოცხალი, მკაფიოდ გამოკვეთილი ხასიათებით, ძალზე სადა, ცხოვრებისეული სიუჟეტით რეალისტური სიზუსტით ამოწერილი ყოფაცხოვრების დეტალებით“ (ქართული..., 1974: 388).

დრამატურგიაში ალექსანდრე ყაზბეგის ხელოვნებას დიდი სრულყოფის ელფერი ეძლევა, რაც მეტყველებს ავტორის ფსიქოლოგიურ „მეზე“, რადგან მის შემოქმედებას მეტი გასაქანი ეძლევა ტრაგიკული სცენები გადმოსცეს. თუმცა, უდაოა, ალექსანდრე ყაზბეგის ყველა ჟანრის ნაწარმოების სათქმელს ტკივილი, დიდი ემოცია, ღრმა ტრაგიკული ხაზი გასდევს...

დასკვნა: ალექსანდრე ყაზბეგმა თავის დრამატურგიაში წარმოაჩინა არამართო თავისი ეპოქის, არამედ ყველა ეპოქისთვის მტკივნეული საკითხები, რომელთა გააზრებით გააერთიანა წარსული, აწმყო და მომავალი, რომელთა ერთიან ჭრილში განხილვა მის მსოფლმხედველობრივ ფართო მასშტაბს სახავს და ეს დასტურდება კიდევ მისი უკვდავი დრამატურგიული შემოქმედებითაც. ახალ ეპოქასთან შერწყმული მძაფრი თემების წამოჭრითა და ამაღლებული მხატვრული სახეების შექმნით აჩვენა ეპოქის

სული, ადამიანის სულიერ სამყაროში მიმდინარე ფსიქოლოგიური წიაღსვლები, რომელიც განუშორებლად ახლდა ავტორს და ამ მიდგომებით პასუხი გასცა ეპოქის მკაცრ მოთხოვნებს, რითაც ამოავსო ადამიანის სიცარიელე და მომავლის იმედიანი გზა დასახა.

დამოწმებული ლიტერატურა:

ასათიანი, 1988: ასათიანი გ., ალექსანდრე ყაზბეგი, წიგნში: „ცხოვრება ალექსანდრე ყაზბეგისა“, თბ., 1988.

ბეთხოშვილი, 2015: ბეთხოშვილი დ., ალექსანდრე ყაზბეგის „წამება ქეთევან დედოფლისას“ სახისმეტყველება, კრებ. „გულან-ნი“, სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, №16, ახალციხე, 2015. გვ. 36-48.

ევგენიძე... 2015: ევგენიძე ი., ლ. მინაშვილი, ქართული ლიტერატურა, II (XIX საუკუნე), გამომც. „საქართველოს მაცნე“, თბ., 2015.

კიკნაძე, 1978: კიკნაძე გრ., ლიტერატურის ისტორიისა და თეორიის საკითხები, თბ., 1978.

ქართული..., 1974: ქართული ლიტერატურის ისტორია, ტ. IV, ქართული ლიტერატურის ისტორიის ინსტიტუტის გამოცემა, თბ., 1974.

ქიქოძე, 1959: ქიქოძე გ., ეტიუდები და პორტრეტები, მეორე შევსებული და შესწორებული გამოცემა, თბ., 1959.

ყაზბეგი, 1949: ყაზბეგი ალ., თხზულებათა სრული კრებული ოთხ ტომად, ლექსები და პოემები, ტომი მესამე, გამომც. „საბჭოთა მწერალი“, თბ., 1949.

ყაზბეგი, 1949: ყაზბეგი ალ., თხზულებათა სრული კრებული ოთხ ტომად, ტომი პირველი, გამომც. „საბჭოთა მწერალი“, თბ., 1962.